

УДК

*Ева Вишневська (Польща)***ЧИННИКИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ЯКІСТЬ
ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ**

У статті підкреслюється, що адаптація являє собою тривалий і складний процес. Якість і перебіг перепідготовки обумовлені різними факторами, насамперед, це: особистісні чинники мотивації вибору професії, рівень виявлення і задоволення від роботи, зовнішні чинники – так звані умови праці вчителя. Були визначені ситуаційні фактори, до яких відносяться: якість перших контактів з персоналом та соціальним середовищем, атмосфера праці в колективі, освітні, матеріальні і житлові умови установи, а також умови особистісного життя. Суттєве значення для професійної адаптації сучасного вчителя має розвиток його особистісних якостей щодо ініціативності, творчості і креативності.

Ключові слова: вчитель, освіта, професійна адаптація, особистісні чинники, зовнішні чинники, творчість, креативність

Czynniki determinujące przebieg i jakość adaptacji zawodowej nauczyciela
Doc dr Ewa Wiśniewska – Polska

Adaptacja zawodowa nie jest procesem łatwym dla żadnej grupy zawodowej. Jedną z najważniejszych kwestii jest odpowiednie porozumienie pomiędzy bezpośrednim przełożonym, współpracownikami a osobą, która się adaptuje. Uczestnikami adaptacji zawodowej są:

- bezpośredni zwierzchnik nowo zatrudnionego pracownika – w przypadku nauczyciela jest to oczywiście dyrektor szkoły,
- uczestnik procesu adaptacyjnego – nauczyciel,
- członkowie zespołu, do którego dołączył nowy pracownik – grono pedagogiczne, dział kadr,
- opiekun nowego pracownika,
- przedstawiciel związku pracowniczego¹.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwie zasadnicze grupy tych czynników:

- czynniki osobowe, dyspozycyjne (instrumentalno-motywacyjne) – motywacja wyboru zawodu, poziom identyfikacji i satysfakcji zawodowej, odpowiednio ukształtowany system kompetencji zawodowych, gotowość nauczyciela do działań w zakresie doskonalenia, doksztalcania i samokształcania, a także posiadanie odpowiednich predyspozycji psychofizycznych niezbędnych przy wykonywaniu pracy pedagogicznej, czynniki zewnętrzne, tzw. warunki pracy nauczyciela, określane mianem czynników sytuacyjnych, do których zalicza się najczęściej: jakość pierwszych kontaktów z pracownikami i środowiskiem społecznym szkoły, atmosferę pracy w zespole pedagogicznym, warunki materialno-lokalowe placówki, a także warunki życiowe i sytuację rodzinną nauczycieli w okresie startu i adaptacji zawodowej².

Proces adaptacji zawodowej przebiega prawidłowo tylko wtedy, gdy wyżej wymienione osoby w nim uczestniczące potrafią ze sobą rozmawiać, pytać i słuchać.

Szczególnie istotne dla przebiegu i jakości adaptacji zawodowej jest rozpoczęcie tego procesu. “Za początek procesu adaptacji uważany jest moment powzięcia decyzji wykonywania

¹ P. Davis, *Adaptacja...* dz. cyt., s. 75.

² B. Jodłowska, *Start zawodowy...*, dz. cyt., s. 36.

danego zawodu. W wypadku zawodu nauczyciela jest to fakt zewnętrznego zachowania, wskazującego na ten moment, a więc podjęcie studiów pedagogicznych, które przygotowują do wykonywania zawodu”³. Wybór uczelni jest zatem jedną z pierwszych i ważniejszych decyzji rzutujących w przyszłości na całokształt procesu adaptacji zawodowej. Podejmuje ją zazwyczaj młody człowiek po ukończeniu szkoły średniej. Od dawna jednak mówi się, że studia pedagogiczne uchodzą za jedne z łatwiejszych i decydują się na nie kandydaci nie zawsze przekonani, że chcą pracować w zawodzie. Często są to osoby, które nie dostały się na inny kierunek studiów i pedagogikę traktują jedynie jako drogę do dyplomu. W tym przypadku można więc mówić o negatywnej selekcji do zawodu nauczyciela, co nie sprzyja ani rzetelnej edukacji, ani też efektywnej adaptacji w zawodzie oraz identyfikacji z nim.

Decyzja o wyborze zawodu nauczyciela jest decyzją moralną, waży bowiem na przyszłości wychowanków. Podjęcie pracy w zawodzie nauczyciela, a nawet już wybór nauczycielskiego kierunku studiów, jest jednym z podstawowych wyborów etycznych, jakich na początku swej drogi dokonuje pedagog. Dlatego właśnie wybór ten powinien być „wolny, świadomy, racjonalny i odpowiedzialny oraz nastawiony na urzeczywistnianie wartości etycznych. Moralny wybór zawodu nauczyciela jest zarazem wyborem wartości autotelicznej. Jej realizacja staje się od tej chwili etycznym obowiązkiem pedagoga, nie przestając być jednocześnie jego powinnością moralną. Podobnie urzeczywistnienie pozostałych dóbr profesji nauczycielskiej, będących skutkiem wolnej i świadomej decyzji moralnej, jest zarazem powinnością i obowiązkiem”⁴. Może zatem podczas przyjmowania kandydatów na studia pedagogiczne należałoby zadbać o sprawdzenie profilu osobowościowego kandydata oraz jego predyspozycji do pracy z dzieckiem.

Osobny problem dla adaptacji zawodowej stanowi jakość kształcenia nauczycieli. „Kształcenie pedagogiczne nauczycieli powinno stwarzać realne możliwości zarówno zdobycia wiedzy teoretycznej, jak i sprawności zawodowych, a także formowania (się) cech osobowości nauczycieli, etosu pracy – i wielu innych spraw właściwych powinnościom i szczególnej misji tego zawodu”⁵. Jednak wprowadzenie studiów dwustopniowych powoduje, że czas poświęcony na kształcenie pedagogiczne kandydatów na nauczycieli diametralnie się kurczy. Ponadto możliwość studiowania specjalności nauczycielskiej po innej specjalności pedagogicznej powoduje, że brakuje czasu i odpowiedniej liczby godzin na wykształcenie dobrego nauczyciela. Kolejny problem stanowią praktyki pedagogiczne, których obowiązkowa liczba godzin także się kurczy, zwykle w związku z kosztami, jakie musi ponosić uczelnia. Nie wszystkie szkoły podchodzą sumiennie do praktycznego przygotowania studenta. Efektywność tak odbywanej praktyki jest oczywiście niewiele znacząca i nie pomaga przyszłemu nauczycielowi w późniejszej adaptacji zawodowej. Może należałoby powrócić do „szkół ćwiczeń”, gdzie studenci mogliby łagodnie i pod fachową opieką twórczych nauczycieli wchodzić w praktykę zawodową. Uczenie się u boku mistrza doceniane jest m.in. w szkolnictwie niemieckim czy skandynawskim, gdzie praktyczne przygotowanie do zawodu jest równie ważne jak teoretyczne⁶.

Ponadto również w kształceniu teoretycznym studenci studiów pedagogicznych wskazują na spore braki. Badania prowadzone wśród nauczycieli czynnych wskazują, że w trakcie studiów najbardziej brakowało im przedmiotów związanych z twórczością pedagogiczną, dających umiejętność wprowadzania do pracy różnorodnych innowacji, pisania programów autorskich czy rozwiązywania różnego rodzaju problemów z uczniami. Zatem brakuje im

---

³ J. Jakóbski, *Zarys teorii...* dz. cyt., s. 75.

⁴ K. Szewczyk, *Wychowanie człowieka mądrego. Zarys etyki nauczycielskiej*, Warszawa–Łódź 1999, s. 38-39.

⁵ T. Lewowicki, *Problemy kształcenia i pracy nauczycieli*, Warszawa-Radom 2007, s.31.

⁶ Tamże

przede wszystkim wiedzy związanej z praktyką i koniecznych umiejętności, które tylko poprzez praktykę czy metodą warsztatową można zdobyć. Również swoje praktyki odbywane w trakcie studiów studenci oceniają dość krytycznie.

Dla prawidłowego przebiegu procesu startu, adaptacji i identyfikacji z zawodem należy w procesie kształcenia pedagogicznego nauczycieli uwzględnić lub wzmocnić działania przygotowujące do tej. Celowe jest wyzwolenie i rozwijanie kierunkowych cech osobowości, bez których kreatywna postawa wobec zawodu, a zatem i adaptacja twórcza, jest niemożliwa. Szczególnie chodzi tu o motywację, aspiracje, samodzielność, odpowiedzialność, altruizm, kulturę osobistą. Optymalnym rozwiązaniem jest podmiotowe traktowanie studentów oraz wspólne rozwiązywanie problemów związanych z przyszłą pracą zawodową. W kształtowaniu postaw zawodowych przyszłych nauczycieli ważną rolę odgrywa więc kultura intelektualna środowiska akademickiego. Jeżeli w uczelni dominuje kultura oferowania polegająca na kształtowaniu umiejętności samokontroli i samodzielnego podejmowania decyzji, wzrasta się odpowiedzialność studenta za efekty kształcenia, wzrasta jego identyfikacja z podejmowanym działaniem oraz kształtują się właściwości pedagogiczne takie jak: czyli poszukiwanie wiedzy i jej tworzenie, ograniczanie postawy alternatywy na rzecz dialogu oraz respektowanie jego indywidualności. Jeżeli w uczelni panuje kultura sterowania, wówczas kształtuje się osobowość niesamodzielną z wyraźną tendencją do wyzbywania się odpowiedzialności, wykonawcę cudzych poleceń⁷. W okresie studiów istotny jest więc charakter kontaktów z kadrami pedagogicznymi uczelni. Kadra ta powinna sama nieustannie poszukiwać nowych rozwiązań, nie bać się wyzwań edukacyjnych i krytycznego spojrzenia na różne propozycje pedagogiczne, a aktywność w zakresie własnego doskonalenia jest dla niej istotnym czynnikiem własnego rozwoju⁸. W systemie edukacji nauczycielskiej akcent powinien padać na kształcenie „pedagoga” i „człowieka”, który będzie miał na uwadze całościowy i wielostronny rozwój młodzieży. Doświadczenia nabyte przez studenta w czasie edukacji pozostawiają trwałe ślady w jego osobowości i wpływają na adaptację zawodową.

Rozpoczynając pracę w zawodzie, młody nauczyciel nie do końca jest zorientowany w całokształcie problemów, z którymi przyjdzie mu się zmierzyć. Jednak im lepiej jest przygotowany pod względem teoretycznym i praktycznym, tym start jest łatwiejszy, choć jednak zawsze stresujący. Już pierwszego dnia przeżywa on stres związany ze spotkaniem z przydzieloną mu klasą i rodzicami uczniów. Kolejne dni przynoszą coraz to nowe wyzwania. Codzienne przygotowywanie się do zajęć, zaplanowanie swojego stażu, poznawanie uczniów i ich diagnozowanie, poznanie rodziców swych uczniów – to tylko niektóre z trudnych wyzwań stojących przed nauczycielem u progu kariery zawodowej. Ponadto młody nauczyciel wchodzi w kulturę danej szkoły, która określana jest jako „zbiór wartości, wzorów zachowań, norm, tradycji i rytuałów szkolnych, charakterystyczny dla danej placówki”⁹. Wejście młodego nauczyciela do takiego grona pedagogicznego bywa niezwykle trudne. Trzeba się bowiem zorientować w panujących w nim stosunkach, nawiązać życzliwe, koleżeńskie relacje z możliwie dużą liczbą osób, uzyskać akceptację, a w razie potrzeby pomoc. Aby tak się stało, młodemu nauczycielowi niezbędne są wysoko rozwinięte kompetencje komunikacyjne, które, jeśli nie zdobył ich na studiach, powinien szybko doskonalić na różnego rodzaju kursach. Ważna też będzie postawa asertywna pozwalająca ochronić siebie przed nadmiernymi wymaganiami ze strony starszych koleżanek i kolegów. Kultura szkoły wyraża się między innymi w otwartości lub zamknięciu na innowacje. Jeśli młody nauczyciel jest pasjonatem

⁷ H. Kwiatkowska, Nauczyciel w zmieniającej się szkole [w:] *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*. Red. L. Turas, Warszawa 1999, s. 489-490.

⁸ J. Sempruch, *Pedagogiczne kształcenie...* dz. cyt., s. 140.

⁹ K. Polak, *Kultura szkoły*, Kraków 2007, s. 18.

pragnącym od początku pracować najlepiej, jak potrafi, to prowadzone przez niego działania mogą się spotkać: z aprobatą – z powodu tego, że wniósł „świeży powiew”; z obojętnością; lub też z negacją – z powodu tego, że burzy zastany porządek i niejako zmusza do większej pracy pozostałych nauczycieli.

Szczególną rolę w adaptacji zawodowej nauczyciela pełni dyrektor szkoły, który występuje zarówno jako przedmiot, jak i podmiot adaptacji. W odniesieniu do pierwszej roli nauczyciel rozpoczynający pracę zawodową „musi przystosować się do jego wymagań, oczekiwań, cech osobowych, musi zaakceptować prezentowany przez niego system wartości oraz oparte na nim wzory zachowań i działań, kryteria oceniania i wartościowania”¹⁰. Jako podmiot adaptujący dyrektor szkoły „formalnie i moralnie jest odpowiedzialny za właściwy przebieg i (...) pożądaný rezultat przystosowania nowicjusza”¹¹. Dyrektor powinien zapoznać młodego nauczyciela m.in. z organizacją pracy w szkole, jego prawami, obowiązkami, przydziałem zajęć, skomplikowanym procesem awansu zawodowego oraz z gronem pedagogicznym. Sposób, w jaki tego dokona, często wpływa na relacje młodego nauczyciela z gronem pedagogicznym. Na dyrektorze spoczywa duża odpowiedzialność, gdyż jego postawa stanowi obraz pracy i codziennego funkcjonowania w danej placówce oświatowej dla młodego adepta. Może on przyczynić się do tego, że praca w szkole stanie się pasją nauczyciela, albo swoim postępowaniem zniechęci go do efektywnego wywiązywania się z funkcji i zadań, co w efekcie może doprowadzić do rezygnacji z wykonywania zawodu.

Nauczyciel w procesie adaptacji zawodowej powinien umiejętnie budować relacje ze środowiskiem, w którym funkcjonuje na co dzień. Postawa grona pedagogicznego ma tutaj istotne znaczenie. Szczególnie w samym momencie startu zawodowego pomoc ze strony kolegów i koleżanek z pracy, a w szczególności ze strony opiekuna nauczyciela stażysty, tzw. opiekuna stażu, który powinien stać się dla niego mentorem. Najlepiej, jeśli jest twórczy, posiada stopień nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, a także potrafi życzliwie pracować z młodym podopiecznym, dając mu prawo do popełnienia błędu. Dobrze by było, gdyby opiekun stażu miał czas na obserwacje lekcji prowadzonych przez młodego nauczyciela i wkroczał dyskretnie w momentach, gdy ten sobie nie radzi. Powinien pokazać mu cały warsztat swojej pracy i nauczyć go budować własny, często zapraszać stażystę na swoje lekcje, które stanowić będą wzór twórczej pracy z dziećmi. Wówczas wejście w praktykę zawodową staje się o wiele łatwiejsze i przebiega w przyjaznej atmosferze.

Niektóre szkoły mogą jeszcze liczyć na metodyka, który jest doradcą w zakresie usprawniania praktyki nauczycielskiej. Opieka ze strony doradcy metodycznego może stanowić istotny czynnik mający wpływ na proces adaptacji zawodowej nauczyciela. Oprócz pomocy dyrektora placówki i innych nauczycieli pomoc doradcy metodycznego – z wykorzystaniem różnych form i metod doradztwa – ułatwi nauczycielowi proces adaptacji zawodowej i rozwiązywanie napotykaných problemów dydaktyczno-wychowawczych. Zapotrzebowanie na doradztwo metodyczne, zwłaszcza w procesie adaptacji społeczno-zawodowej nauczycieli, zostało także dostrzeżone przez władze oświatowe, które zmieniły organizację systemu wsparcia zawodowego nauczycieli, wprowadzając dodatkowe możliwości powoływania osób profesjonalnie przygotowanych do świadczenia usług doradczych

Wszystko to nie zwalnia jednak początkującego nauczyciela z samodzielnego poszukiwania potrzebnej mu w codziennej pracy z dziećmi wiedzy, czyli podjęcia samokształcenia. Właściwie już z chwilą odbioru dyplomu nauczyciel powinien rozpocząć własne doskonalenie. Problemy napotykané w codziennej pracy z dziećmi czy ich rodzicami

---

¹⁰ M. Nijakowski, Rola dyrektora szkoły w procesie adaptacji zawodowej nauczycieli, *Nauczyciel i Wychowanie* 1976, nr 5, s. 77.

¹¹ Tamże

powinny skłaniać go także do sięgania po wiedzę z okresu studiów oraz po nową literaturę przedmiotu. Przydatne są też szkolenia na różnego rodzaju kursach doskonalących albo podejmowanie studiów podyplomowych. Ustawiczne doskonalenie się i samokształcenie nierozzerwalnie wiążą się bowiem z uprawianiem zawodu nauczyciela. Adaptacja do zawodu nauczyciela winna stanowić nieustającą twórczą refleksję nad własnym działaniem w interakcji z myśleniem i działaniem uczniów. Istotą bycia nauczycielem, czyli tym, który „oświeca innych”, jest bowiem konieczność ustawicznego poszerzania i pogłębiania wiedzy w zakresie metodologicznym jak również wiedzy prakseologicznej. Specyfiką kompetencji nauczycielskiej musi być więc refleksja.

Olbrzymi wpływ na prawidłową adaptację zawodową ma również sam nowo zatrudniony nauczyciel. To przede wszystkim on musi zadawać pytania i oczekiwać odpowiedzi. Tylko czynne uczestnictwo w procesie adaptacji zawodowej pozwoli mu na odnalezienie się w nowym środowisku pracy. Postawa otwarta wobec nowych współpracowników, nowych zadań i poczucie przynależności na pewno sprzyjają poprawnej adaptacji. Nie można zapominać, że w organizacji, jaką jest szkoła, dwa główne ogniwa to nauczyciel i uczniowie. To również od nich uzależniony jest proces adaptacyjny. Mogą go ułatwić lub wręcz przeciwnie. W procesie adaptacji zawodowej ważną rolę pełni samoocena nauczyciela oraz poziom satysfakcji, jaką czerpie z wykonywanej pracy. Samoocena rozumiana jest jako wynik procesu oceniania samego siebie, wyrażony w sądach wartościujących, który jest uogólnionym obrazem własnej osoby, aspiracji, możliwości i zdolności do podejmowania oraz realizacji zadań¹². Z samooceną związane jest poczucie własnej wartości, ponieważ tylko osoba o wysokiej samoocenie może doświadczać siebie jako osoby kompetentnej. Jest to szczególnie istotne w zawodzie nauczyciela, ponieważ osoby o niskiej samoocenie nie mogą skutecznie wypełniać zadań dydaktyczno-wychowawczych i rozwijać prawidłowej samooceny u uczniów¹³.

Na przebieg procesu adaptacji zawodowej nauczyciela istotny wpływ wywiera również jego środowisko rodzinne. Nie bez znaczenia jest fakt, czy pochodzi on z rodziny z tradycjami nauczycielskimi, czy też jest osobą, która jako pierwsza podjęła decyzję o wyborze tego zawodu. Tradycje nauczycielskie ułatwiają rozumienie różnorodnych zjawisk i sytuacji pedagogicznych oraz specyfiki zawodu nauczyciela, a także pomagają w formułowaniu propozycji rozwiązań problemów edukacyjnych i zawodowych. W rodzinach takich pojawia się szansa na dyskusje dotyczące ciągłości i zmiany funkcji oraz zadań nauczyciela i jego rozwoju zawodowego. Trudniejszy start zawodowy może mieć nauczyciel wywodzący się z rodziny bez tradycji pedagogicznych. Będzie bardziej osamotniony w rozwiązywaniu problemów zawodowych, ponieważ są one na ogół mniej zrozumiałe dla najbliższego otoczenia, co może działać stresogennie i nasilać intensywność negatywnych przeżyć związanych z pierwszymi doświadczeniami pedagogicznymi.

Zmiany na rynku pracy następują bardzo szybko i wymaga to odpowiedniego przygotowania zawodowego człowieka. Na współczesny rynek pracy wpływają globalne trendy, które go kształtują. Mobilność kapitału i siły roboczej – szukanie przez światowe korporacje jak najlepszych miejsc do inwestowania, co owocuje

Współczesny rynek pracy oczekuje więc pracowników o wysokim poziomie aktywności zawodowej, świadomych potrzeby własnego rozwoju zawodowego i ciągłego uczenia się, przygotowanych do podejmowania i realizowania nowych ról społeczno-ekonomicznych, przygotowanych do zdobywania dodatkowych kompetencji, podwyższania swoich kwalifikacji a nawet całkowitego przekwalifikowywania się. Nabywa znaczenia elastyczność i wszechstronność przygotowania zawodowego, gotowość pracowników do efektywnej

¹² S. Witek, Jak osiągnąć sukces zawodowy? Jelenia Góra 1999, s. 19.

¹³ Tamże, s. 222.

działalności zawodowej, w tym:

– otwartości na zmiany społeczno-ekonomiczne, mobilności, elastyczności w nabywaniu nowej wiedzy i umiejętności, opanowywaniu nowych zawodów oraz dodatkowych funkcji pracowniczych, systematycznego podnoszenia poziomu kwalifikacji i kompetencji zawodowych osobistego zaangażowania w realizacji celów i zadań zawodowych, osobistej odpowiedzialności za wyniki własnej pracy zawodowej, aktywności, innowacyjności, samodzielności w rozwiązywaniu problemów w wykonywaniu działań zawodowych, zdolności do analizy, porównywania, uogólniania wyników własnej pracy, kreatywnego myślenia, wnioskowania i samodzielnego budowania strategii, programów i projektów zawodowych skierowanych na podniesienie jakości własnej pracy, umiejętności współdziałania i efektywnej komunikacji interpersonalnej, wysokiego poziomu znajomości języków obcych¹⁴.

Sytuacja każdego z nas w coraz większym stopniu zależy od posiadanej przezeń wiedzy, gdyż żyjemy w czasie budowania społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy. Społeczeństwo jutra będzie inwestować w wiedzę i stanie się społeczeństwem uczenia i nauczania, w którym każdy będzie tworzył swoje kwalifikacje. Innymi słowy powstaje społeczeństwo uczące się¹⁵. Myśl tę rozwija Raport J. Delorsa, którego myślą przewodnią dla współczesnych ludzi jest konieczność uczenia się przez całe życie. Niewątpliwie, osiągnięcie tego celu uzależnione jest od pracy nauczycieli na wszystkich poziomach edukacji człowieka, którzy odgrywają w tej strategii kluczową rolę. Zatem nauczyciele, dlatego aby mogli sprostać oczekiwaniom i w należy sposób spełniać swoją misję, powinni mieć na uwadze cztery filary edukacji i traktować je jako fundament na całe życie: *Uczyć się , aby wiedzieć!*, *Uczyć się, aby działać!*, *Uczyć się , aby żyć wspólnie!*, *Uczyć się , aby być!*.

Z powyższego wynika, że współczesnej szkole potrzebny jest nauczyciel rozumiejący zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze i polityczne, wrażliwy na przemiany wychowanków, dokonujący ustawicznej refleksji swych poczynań dydaktycznych i wychowawczych i wykorzystujący ją w doskonaleniu swej pracy zawodowej. W dobie kryzysów ekonomicznych, społecznych oraz dewaluacji wartości to na nauczycielu spoczywa odpowiedzialność „wydobycia” z chaosu cywilizacyjnego zagubionych młodych ludzi, ukształtowania ich pod względem moralnym, społecznym, poznawczym. Nauczyciel wywiera wpływ na uczniów „nie tylko za pośrednictwem świadomie stosowanych środków, ale poprzez cały swój sposób bycia, poprzez to, jakim jest człowiekiem”¹⁶. Do bycia dobrym nauczycielem nie wystarczą zatem jedynie formalne kwalifikacje. Nauczyciel powinien być osobą charakteryzującą się nie tylko określoną wiedzą i umiejętnościami, ale także odpowiednimi cechami osobowymi. Cechy te powinny być rozwijane i kształtowane w całym procesie przygotowania zawodowego, a także w toku całej pracy zawodowej. Posiadanie tych cech w połączeniu z nabytymi w procesie przygotowania zawodowego kwalifikacjami powinno stanowić gwarancję sukcesu zawodowego.

Przemiany funkcji nauczycielskich wskazują na trzy tendencje: 1) indywidualizację i personalizację, 2) przechodzenie od postawy pewności naukowej do poszukiwania oraz tworzenia wiedzy, 3) zastępowanie postawy dominacji postawą empatii, dialogu, negocjacji,

---

¹⁴ W. Łozowiecka, Edukacja zawodowa a współczesne wyzwania społeczno-ekonomiczne, [w:] A. Kamińska, W. Łuszczuk, P. Oleśniewicz (red.) Edukacja jutra. Wyzwania współczesności i przyszłości, Sosnowiec 2012, s. 367-368.

¹⁵ Komisja Europejska: *Nauczanie i uczenie się na drodze do uczącego się społeczeństwa*. „Biała Księga”, red. E. Cresson, P. Flynn, cyt. za: J. Kuźma, *Nauczyciel szkoły przyszłości – różne orientacje, koncepcje i opinie* (w:) *Współczesność a kształcenie nauczycieli*, Warszawa 2000, s. 162.

¹⁶ R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki. Tom 2*. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003, s. 297.

otwierania się na zmiany oraz potrzeby ludzi¹⁷. Współczesna rzeczywistość edukacyjna potrzebuje nauczyciela efektywnego w swoich działaniach. Za takiego Richard J. Arends uważa:

- nauczyciela posiadającego wiedzę, na której wspiera się sztuka nauczania,
- nauczyciela dysponującego skutecznymi sposobami postępowania pedagogicznego, czyli umiejętnościami realizowania działalności edukacyjnej,
- nauczyciela refleksyjnego i potrafiącego rozwiązywać problemy, z którymi będzie się stykać w codziennej działalności,
- nauczyciela rozumiejącego potrzebę ustawicznego doskonalenia swoich umiejętności w zakresie nauczania¹⁸.

Podsumowanie

Polska szkoła, znajdująca się w stanie ciągłej transformacji, wymusza na nauczycielach znaczne przyspieszenie ich rozwoju zawodowego, który jest procesem wieloaspektowym i zróżnicowanym. Rozwój zawodowy współczesnego nauczyciela trwa przez cały okres jego aktywnego uczestnictwa w zmianie edukacyjnej realizowanej na gruncie szkoły. Jest procesem złożonym, systematycznym i zaplanowanym. Jest ewolucją zachowań, kompetencji, sposobu pracy, stosowanych technik nauczania. Szczególnie istotnym dla przebiegu i jakości tego procesu jest adaptacja zawodowa początkującego nauczyciela i jego wejście do organizacji jaką jest szkoła. Wprowadzanie człowieka do organizacji i sam proces adaptacji przebiegają różnie w różnych zawodach. W zawodzie nauczyciela proces ten jest szczególnie potrzebny gdyż od niego w dużej mierze zależy, jak wyglądać będzie „społeczeństwo przyszłości”. Nauczyciele bowiem nie tylko nauczają danego przedmiotu, oni przede wszystkim wychowują młode pokolenia. Aby zoptymalizować proces adaptacji zawodowej należy przede wszystkim:

- wyeliminować przyjmowanie do zawodu kandydatów bez pełnego przygotowania pedagogicznego, zlikwidować tzw. „negatywną” selekcję do zawodu nauczycielskiego, w procesie kształcenia pedagogicznego nauczycieli wzmocnić działania przygotowujące do tej profesji: solidne przygotowanie zawodowe, interakcje z grupą i środowiskiem, wyzwalać i rozwijać kierunkowe cechy osobowości takie jak: motywację, aspirację, samodzielność, odpowiedzialność, altruizm, kulturę osobistą.

Bibliografia

1. Denek K., Uniwersytecka edukacja i jej ekonomika, [w:] K. Denek, A. Kamińska, W. Kojs, P. Oleśkiewicz (red.) Edukacja jutra. Aklsjologia, innowacje i strategia rozwoju, Sosnowiec 201
2. Davis P., Adaptacja zawodowa, Warszawa 2003
3. Jakóbowski J., Zarys teorii rozwoju zawodowego nauczyciela, Bydgoszcz 1987
4. Jodłowska B., Start zawodowy nauczyciela klas początkowych, Kraków 1998
5. Kamińska A., Przygotowanie uczniów do aktywności zawodowej w dobie globalizacji [w:] K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśkiewicz (red.) Edukacja jutra. Problemy edukacji jutra w dobie globalizacji, Sosnowiec 2012
6. Ku pedagogii pogranicza, Red. Z. Kwieciński, L. Witkowski, Toruń 1990
7. Kwiatkowska H., Nauczyciel w zmieniającej się szkole [w:] Pedagogika ogólna i subdyscypliny. Red. L. Turas, Warszawa 1999
8. Kwiatkowska H., Pedeutologia, Warszawa 2001
9. Kwiatkowski S. M., Adaptacja zawodowa [w:] Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku. Tom 1., Warszawa 2003
10. Kwaśnica R., Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu, [w:] Pedagogika. Podręcznik akademicki. Tom 2. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003
11. Komisja Europejska: Nauczanie i uczenie się na drodze do uczącego się społeczeństwa. „Biała Księga”, red. E. Cresson, P. Flyn, cyt. za: J. Kuźma, Nauczyciel szkoły przyszłości – różne orientacje, koncepcje i opinie (w:) Współczesność a kształcenie nauczycieli, Warszawa 2000

¹⁷ R. Parzęcki, *Nauczyciel wobec współczesnej edukacji*, „Wychowanie na co dzień” 2011, nr 7-8 (214-215), s. 8.

¹⁸ Arends R. J. *Uczymy się nauczać*. Tłum. K. Kruszewski, Warszawa 1998, s. 36.

12. Lewowicki T., Problemy kształcenia i pracy nauczycieli, Warszawa-Radom 2007
13. Łozowiecka W., Edukacja zawodowa a współczesne wyzwania społeczno-ekonomiczne, [w:] A. Kamińska, W. Łuszczuk, P. Oleśniewicz (red.) Edukacja jutra. Wyzwania współczesności i przyszłości, Sosnowiec 2012
14. Ordon U, Nauczyciel w przestrzeni edukacyjnej jednoczącej się Europy, Częstochowa 2007
15. Parzęcki R. *Nauczyciel wobec współczesnej edukacji*, „Wychowanie na co dzień” 2011, nr 7-8
16. Prucha J, Pedeutologia, [w:] Pedagogika, Red. B. Śliwerski. Tom 2, Gdańsk 2006
17. Sempruch J. Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce, Rzeszów 2000

Аннотация

В статье подчеркивается, что адаптация представляет собой длительный и сложный процесс. Качество и течение переподготовки обусловлены различными факторами, прежде всего, это: личностные факторы мотивации выбора профессии, уровень выявления и удовлетворения от работы, внешние факторы – так называемые условия труда учителя. Были определены ситуационные факторы, к которым относятся: качество первых контактов с персоналом и социальной средой, атмосфера труда в коллективе, образовательные, материальные и жилищные условия учреждения, а также условия личной жизни. Существенное значение для профессиональной адаптации современного учителя имеет развитие его личностных качеств по инициативности творчества и креативности.

Ключевые слова: учитель, образование, профессиональная адаптация, личностные факторы, внешние факторы, творчество, креативность

Annotation

The article emphasizes that adaptation is a long and complicated process quality and training course due to various factors, first is: personal factors motivating the choice of profession, level detection and job satisfaction, external factors – the so-called conditions of teachers. Were identified situational factors, which include: quality first contacts with staff and social environment, the atmosphere in the team work, educational, financial and housing agencies, as well as terms of personal life. Essential for professional adaptation of modern teacher must develop his personal qualities of initiative on creativity and creativity.

Keywords: teacher, education, vocational adjustment, personal factors, external factors, creativity

УДК 371.134:53

Веліховська А. Б.

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК МИСЛЕННЯ ВИСОКОГО РІВНЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ МЕРЕЖНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто організаційно-педагогічні умови формування в учнів навичок мислення високого рівня на уроках математики; проаналізовано основні форми і методи розвитку пізнавальних навичок, вироблення вмінь самостійно конструювати свої знання, знаходити шляхи розвитку творчого та критичного мислення, сформулювати та вирішити проблему; дано рекомендації щодо організації процесу навчання математики засобами мережних технологій.

Ключові слова: навички мислення високого рівня, сучасний урок математики, мережні технології.